

SREDNJOŠKOLCI I KNJIŽNICA: ISTRAŽIVANJE O KORISNIČKIM NAVIKAMA MLADIH

HIGH SCHOOL STUDENTS AND THE LIBRARY: A STUDY ON YOUTH USER HABITS

Nada Radman  Gradska knjižnica Zadar
nada.radman@gkzd.hr

Žozefina Žentil Barić  Gradska knjižnica Zadar
zozefina@gkzd.hr

UDK / UDC: 027.022-057.87

Prethodno priopćenje / Preliminary communication

<https://doi.org/10.30754/vbh.68.1.1420>

Primljeno / Received: 30. 1. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 16. 3. 2025.



Sažetak

Cilj. Cilj istraživanja bio je ispitati u kojoj se mjeri srednjoškolci koriste knjižnicom, posjećuju li češće školsku ili narodnu knjižnicu i kojim se knjižničnim uslugama najčešće koriste. Rezultati istraživanja trebaju poslužiti za usmjereni razvoj knjižničnih usluga i unaprjeđenje suradnje između tih knjižnica.

Metodologija. Istraživanje je provedeno u srednjim školama Zadarske županije tijekom svibnja 2023. godine metodom ankete i korištenjem *online* upitnika. Uzorak istraživanja činili su učenici 2. i 3. razreda svih 20 srednjih škola u Zadarskoj županiji. U istraživanju je sudjelovalo 675 učenika, odnosno 20 % učenika koji su činili anketni uzorak (3 401 učenik).

Rezultati. Istraživanje je potvrdilo utjecaj užega socijalnog okruženja (roditelji/obitelj) i dostupnosti narodne knjižnice u mlađoj dobi na stjecanje životne navike korištenja knjižničnim uslugama. Očekivano, veći je broj srednjoškolaca učlanjen u školske knjižnice nego u narodne. Knjižnicom se koriste uglavnom za izvršavanje svojih obrazovnih zadataka, a ne zbog razvijenih čitateljskih navika. Tako je posudba lektire najčešće rabljena knjižnična usluga kod obiju vrsta knjižnica. Ostale knjižnične usluge i fondovi građe imaju slabiju recepciju među srednjoškolcima.

Vrijednost: Rezultati istraživanja mogu poslužiti narodnim i školskim knjižnicama za bolje razumijevanje korisničkih potreba i razvoj knjižničnih usluga koje će motivirati mlade na aktivnije korištenje knjižnicama.

Ključne riječi: istraživanje; mladi; narodna knjižnica; školska knjižnica

Abstract

Objective. The aim of the research was to examine the extent to which high school students use the library, whether they use school or public libraries more frequently, and which library services they use most often. The research findings are intended to guide the development of library services and improve collaboration between these two types of libraries.

Methodology. The research was conducted in high schools across Zadar County during May 2023, using an online survey. The sample comprised second- and third-grade students from all 20 high schools in the region. A total of 675 students participated, out of 3,401 students, meaning that 20% of the student population formed the survey sample.

Results. The study confirmed the assumption that high school students do not use either public or school libraries sufficiently. Although a higher proportion of high school students were members of school libraries compared to public libraries, they tend to use public library services more. Furthermore, many library services available in both types of libraries remain underutilized. Libraries are primarily used for academic obligations rather than as a result of developed reading habits. Consequently, borrowing required reading materials is the most frequently utilized library service in both school and public libraries. Other library services and collections are less commonly accessed by high school students. The study also confirmed significant influence of the immediate social environment (parents/family) and early access to public libraries on the development of a lifelong habit of using library services.

Value. The research results can assist both public and school libraries better understand the needs of young users and develop services that encourage them to engage more actively with libraries. It is expected that this study can inspire other librarians to conduct similar research in their communities.

Keywords: public library; survey; school library; young adults

1. Uvod

Glavna je svrha svake knjižnice omogućiti korisnicima pristup informacijama, obrazovnim materijalima, kulturnim resursima i sadržajima kako bi potpomogla njihovu učenje, istraživanje, razvoju interesa te zadovoljila potrebe za čitanjem i informacijama. Korisnicima su na raspolaganju različite vrste knjižnica, a one svoj fond i usluge oblikuju prema društvenoj namjeni koju imaju i zadaćama koje iz te namjene proizlaze. Srednjoškolcima, kao specifičnoj korisničkoj skupini mladih ljudi, u dobi između 14 i 19 godina starosti, na raspolaganju su usluge školskih

i narodnih knjižnica. Ovaj rad bavi se usporedbom školskih i narodnih knjižnica u kontekstu njihove namjene istoj korisničkoj skupini (srednjoškolcima) s posebnim naglaskom na njihove korisničke navike. Fokusira se na pitanja koriste li srednjoškolci knjižnice, koju knjižnicu koriste češće – narodnu ili školsku, te koje usluge najviše koriste. Analiza njihova korisničkog ponašanja može pridonijeti boljem razumijevanju potreba i usmjerenom razvoju knjižničnih usluga za srednjoškolce te unaprjeđenju suradnje između narodnih i školskih knjižnica.

1.1. Školska i narodna knjižnica – usporedba i djelokrug

Narodne knjižnice i srednjoškolske knjižnice imaju slične ciljeve u pružanju knjižničnih usluga mladim korisnicima. Oba tipa knjižnica imaju važnu ulogu u promicanju kulture čitanja i informacijske pismenosti te organiziraju razne programe, radionice i događanja kako bi potaknule aktivno sudjelovanje korisnika i podržale njihov osobni i akademski razvoj. U nekim slučajevima školska i narodna knjižnica mogu biti percipirane kao suparnici, posebno ako se natječu za financijska sredstva iz istog izvora ili kada nude slične usluge istoj skupini korisnika. Međutim dokumenti koji se bave suvremenim knjižničarstvom za djecu i mlade naglašavaju važnost suradnje između školskih i narodnih knjižnica. Suradnja je ključna upravo stoga što obje vrste knjižnica imaju slične korisnike i dijele slične ciljeve. Putem suradnje i partnerstva knjižnice mogu nadopunjavati jedna drugu, razmjenjivati resurse i usluge te pridonositi kvaliteti i prepoznatljivosti knjižnica u zajednici. Standardi, manifesti i smjernice u području knjižničarstva podržavaju i preporučuju takvu praksu. Primjerice, *IFLA-ine smjernice za školske knjižnice* (2016: 14; 23; 34) na više mjesta ističu potrebu suradnje s narodnim knjižnicama kako bi unaprijedile knjižnične usluge za djecu i mlade u određenoj zajednici. Prema *IFLA-inim smjernicama za narodne knjižnice* (2011: 55), jedna od ključnih veza narodne knjižnice na institucionalnoj razini njezina je povezanost s lokalnim školama. Ta veza obuhvaća različite oblike suradnje, uključujući zajedničko korištenje resursima, podučavanje osoblja, suradnju u izgradnji zbirke, organiziranje posjeta književnika, planiranje programa, razvoj obrazovnih pomagala, organiziranje posjeta razreda narodnoj knjižnici, zajedničko promicanje čitanja i pismenosti, programe za upoznavanje djece s internetom itd. Na suradnju ih upućuju IFLA/UNESCO-ovi manifesti (IFLA/UNESCO-ov manifest za školske knjižnice, 2006; IFLA/UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice, 1994) te nacionalni stručni standardi (Standard za narodne knjižnice (2021) i Standard za školske knjižnice (2023).

Kako bi knjižnice mogle međusobno učinkovito surađivati, važno je razjasniti granice između narodne i školske knjižnice, no to nije jednostavno jer u praksi često dolazi do preklapanja njihovih usluga. To je stoga što se i njihove zadaće, određene spomenutim stručnim dokumentima, u značajnoj mjeri preklapaju. Us-

poredimo li standarde za narodne i školske knjižnice u poglavljima koja utvrđuju njihove zadaće¹, obje knjižnice osiguravaju knjižničnu građu i pružaju knjižnične usluge kako bi zadovoljile kulturne, obrazovne i informacijske potrebe svojih korisnika. Njihove specifične zadaće i način pružanja usluga prilagođeni su različitim korisnicima – zajednici u slučaju narodnih knjižnica te učenicima i nastavnicima u slučaju školskih knjižnica. Dakle, temeljne razlike narodne i školske knjižnice u širini su djelokruga usluga i opsegu korisnika koje pojedina knjižnica opslužuje. Školska knjižnica djeluje u sastavu jedne škole, i to prvenstveno „kao središte za poučavanje, informiranje i učenje integrirano u školski kurikulum“ (IFLA-ine smjernice za školske knjižnice, 2016: 21) u kojem su sadržaji i usluge usklađeni sa sadržajem i ishodima učenja školskog kurikula te potrebama učenika i nastavnika jedne škole kao glavnih skupina korisnika tog tipa knjižnica. Školska je knjižnica mjesto suradnje učenika, nastavnog osoblja, knjižničara i drugih stručnih suradnika. Odjeli za mlade unutar narodne knjižnice namijenjeni su svim mladim stanovnicima određenog područja bez obzira na to koju školu pohađaju, uključujući one koji ne pohađaju srednju školu. Narodna je knjižnica mjesto na kojem se susreću korisnici različite dobi i obrazovnog profila, što mladima pruža šire mogućnosti i više izbora usluga, ali i više prilika za proširenje vlastite socijalne mreže. Knjižnične usluge narodne knjižnice namijenjene mladima trebaju se temeljiti na jedinstvenim potrebama te korisničke skupine, ali i služiti kao prijelaz s usluga za djecu na usluge za odrasle (Smjernice za knjižnične usluge za mladež, 2009: 12).

Jedno od područja preklapanja usluga narodne i školske knjižnice jesu usluge za kvalitetno provođenje slobodnog vremena. Iako smjernice za školske knjižnice izrijekom ne spominju slobodno vrijeme i usredotočuju se na obrazovne potrebe u skladu s ciljevima škole, u školskom knjižničarstvu može se naići na stav da je doista uspješna jedino ona knjižnica koja izlazi iz „formalnog institucionalnog okvira u kakvom je sapet školski sustav“ (Stančić, 2009: 11) nadopunjujući ga ponudom programa za ispunjavanje slobodnog vremena učenika. Smatra se da kreativnošću knjižničara školska knjižnica treba ispunjavati potrebe svojih korisnika za kvalitetnom provedbom slobodnog vremena, čime zapravo nadograđuje svoju obrazovnu ulogu jer čovjek bolje pamti ono što spozna na neformalan način (Stančić, 2009).

Narodni knjižničari također nastoje pomoći mladima u osmišljavanju slobodnog vremena. Krpan i Končić (2019: 28) u svom radu *Slobodnovremenske knjižnične aktivnosti za tinejdžere* navode da mnoge knjižnice u Hrvatskoj nude raznovrsne programe namijenjene mladima poput kluba za mlade, filmskih radionica i čitateljskih klubova. Takvim aktivnostima stvara se poticajno okruženje koje podržava kreativnost, socijalizaciju i neformalno učenje, a čime se pomaže

¹ Usp. čl. 3. *Standarda za školske knjižnice* (2023) i čl. 3. *Standarda za narodne knjižnice* (2021).

mladima u proširivanju interesa i razvijanju vještina. Autorice (Krpan i Končić: 32–35) smatraju da narodne knjižnice time potiču razvoj socijalne i emocionalne inteligencije mladih pridonoseći tako stvaranju zdravijeg društva. Sve potkrepljuju primjerom rada sesvetske Knjižnice Selčina, jedne od knjižnica iz mreže Knjižnica grada Zagreba.

Narodne knjižnice bave se i podrškom obrazovanju pa organiziraju programe pomoći u učenju ili pripreme za maturu. Tako je, naprimjer, Informativno-posudbeni odjel Odjela za odrasle zagrebačke Gradske knjižnice, također jedne od knjižnica u mreži Knjižnica grada Zagreba, organizirao projekt „Kroz knjižnicu do mature“ namijenjen prvenstveno srednjoškolcima iz obližnjih učeničkih domova. Kao prvi cilj projekta (Fištrek, 2018: 426) navedena je pomoć srednjoškolskim učenicima u pripremama za ispit državne mature, a za oblik rada odabrana je forma *pub*-kviza. Analizom evaluacijske ankete utvrđeno je da se forma *pub*-kviza može uspješno primijeniti u obrazovnom kontekstu jer učenicima kompetitivni i zabavni aspekt kviza predstavlja ugodniju alternativu tradicionalnomu školsko-ispitivačkom načinu ponavljanja i testiranja.

Prema tome, iako je jasno da školske i narodne knjižnice imaju različite temeljne uloge i korisničke skupine, granice njihovih djelovanja nisu uvijek jasno utvrđene, što dovodi do preklapanja usluga i funkcija. Školske knjižnice, unatoč svojoj primarnoj obrazovnoj ulozi, sve više prepoznaju važnost pružanja programa koji obuhvaćaju i kvalitetno provođenje slobodnog vremena učenika, čime nadograđuju svoju obrazovnu funkciju. S druge strane narodne knjižnice, sa širim spektrom korisnika, nastoje osigurati usluge koje odgovaraju različitim potrebama mladih, uključujući i one vezane za formalno učenje. Iako se te usluge mogu preklapati, ključna razlika leži u fokusu na specifične korisničke skupine – školske knjižnice služe učenicima unutar školskog sustava, a narodne knjižnice obuhvaćaju širu zajednicu. Da bi se uspješno nadopunjavale, važno je poticati suradnju među njima kako bi se izbjegla udvostručavanja i omogućila učinkovitija usluga mladima.

Mikić i Martinović (2021: 65–66) sumiraju ključne ciljeve za knjižnice koje žele biti relevantne mladima. Jedan je od ciljeva odvajanje bogato opremljenog prostora koji bi bio namijenjen samo mladima i uređen u skladu s njihovim potrebama i interesima kako bi im bio poticajan za učenje i druženje. Ističe se potom važnost izgradnje raznolikih knjižničnih zbirki koje obuhvaćaju različite žanrove i teme zanimljive mladima, što zahtijeva komunikaciju s korisnicima i praćenje trendova. Prema autoricama, važan je cilj osiguravanje knjižnične zbirke i izvora koji pružaju obilje materijala i potrebne informacije za obrazovanje i zabavu kako bi se osigurala raznolikost ponude jer mladi znaju biti izbirljivi, i tako smanjila odbojnost prema čitanju. Jedan od ciljeva knjižnice trebalo bi biti osposobljavanje osoblja za rad s mladima kako bi se razvili programi i usluge koji odgovaraju njihovim interesima te kako bi se smanjio generacijski jaz između knjižničnog

osoblja i mladih. U rad knjižnice i osmišljavanje aktivnosti i usluga treba uključiti mlade kao volontere ili savjetodavne skupine kako bi se iskoristila njihova „stručnost“, odnosno njihovo znanje, s ciljem poboljšanja knjižnične ponude. Autorice naglašavaju važnost praćenja potreba i interesa mladih te nužnost stalnog prilagođavanja knjižnica novim generacijama kako bi uvijek bile relevantne i na usluzi mladima, umjesto da očekuju da se mladi prilagode ponudi knjižnica.

Krpan i Končić (2019: 30, 36) ističu da knjižničari narodnih knjižnica trebaju organizirati aktivnosti surađujući s mladima i da to trebaju biti polustrukturirane aktivnosti s jasnim smjernicama za djelovanje, a opet uz veliku slobodu samoizražavanja mladih sudionika. Knjižničari pri izvođenju aktivnosti trebaju biti nenaometljivo vodstvo koje će mlade ljude usmjeravati ostavljajući im pritom dovoljno prostora da zadovolje svoju potrebu za slobodom kako bi mogli izraziti svoju originalnost, kreativnost i interese.

Međunarodna federacija knjižničarskih društava i ustanova (engl. *International Federation of Library Associations and Institutions* – IFLA) i Udruženje za knjižnične usluge za mladež (engl. *Young Adult Library Services Association* – YALSA) izradili su okvir kompetencija i vrijednosti koje su potrebne knjižničarima za rad s mladima: *Smjernice za knjižnične usluge za mladež* (2009) i *YALSA Teen services competencies for library staff* (2017), među kojima ističemo razumijevanje jedinstvenih razvojnih potreba mladih ljudi, poznavanje mladenačke kulture i interesa, prilagodljivost u praćenju promjenjivih potreba i interesa mladih, sposobnost uspostavljanja suradništva s mladim ljudima te vještinu kreativnog mišljenja. Srednjoškolski knjižničari još k tomu moraju imati pedagoške kompetencije, odnosno znanja i vještine za rad u nastavi (IFLA-ine smjernice za školske knjižnice, 2016: 31; 52) kako bi bili stručno osposobljeni za različite oblike poučavanja i suradnje s nastavnim osobljem i drugim stručnim suradnicima.

Dina Kraljić provela je 2021. godine „Istraživanje interesa i potreba srednjoškolaca te njihovog zadovoljstva knjižničnim prostorima, programima i uslugama u narodnoj i školskim knjižnicama grada Čakovca“. To istraživanje jedino je usporedivo istraživanje s kojim su se autorice susrele proučavajući temu ovoga rada. Utvrđeno je da knjižnice većini srednjoškolaca nisu zanimljive i ne smatraju ih atraktivnim mjestima za provođenje slobodnog vremena (Kraljić, 2021: 310). Među onima koji posjećuju knjižnice, većina se radije koristi uslugama narodne knjižnice nego školskih knjižnica (ibid.: 321). Takvim mjerenjima korištenja usluga mjeri se kvaliteta rada knjižnice, a pritom su istraživanja perspektive korisnika posebno važna knjižnicama za primjenu kod razvoja zbirki i usluga (Kovačević i Vrana, 2015). Kada se radi o srednjoškolcima kao korisnicima knjižničnih usluga, potrebno je češće provoditi istraživanja jer se i generacije i njihovi interesi brzo izmjenjuju.

Najnoviji trendovi u Sjedinjenim Američkim Državama upućuju na to da među mladima raste popularnost papirnatih knjiga i knjižnica kao fizičkih prostora. Prema izvješću Američkoga knjižničarskog udruženja (engl. *American Library Association* – ALA) iz studenog 2023. godine, mlađe generacije čitaju knjige, kupuju knjige i posjećuju knjižnice (Inman Berens i Noorda, 2023). Generacije stasale u digitalnom dobu dobro znaju da su knjižnice puno više od mjesta za posudbu knjiga, a raznolikost programa i usluga privlači u knjižnicu čak i one koji ne čitaju, kao što to čini i fizički prostor, omogućujući im povezivanje i suradnju u sigurnom prostoru. Kod nas se trendovi sa zapada prelijevaju s malom odgodom, pa se može pretpostaviti, ako se knjižničari nastave truditi oko razvijanja svojih usluga u skladu s interesima mladih, da će se sličan odnos mladih prema knjižnicama pokazati kod sljedeće srednjoškolske generacije. Pritom će već biti riječ o generaciji Alpha,² koja slijedi nakon aktualne generacije Z (Jha, 2020). Knjižničari koji rade s mladima moraju neprestano pratiti promjene u trendovima i interesima svojih korisnika, prilagođavati im se te stalno prihvaćati i učiti nešto novo.

1.2. Školske i narodne knjižnice u Zadarskoj županiji

U Zadarskoj županiji tijekom 2023. godine srednjoškolcima je bilo na raspolaganju 19 školskih³ i 11 narodnih knjižnica. Najviše je srednjih škola, njih 15, u gradu Zadru, a po jednu imaju gradovi Benkovac, Biograd na Moru, Obrovac i Pag te naselje Gračac. Sva navedena mjesta imaju i narodnu knjižnicu pa su usluge narodne knjižnice dostupne i onim srednjoškolcima kojima nisu dostupne u mjestu njihova stanovanja ili u širem smislu općine/grada kojima administrativno pripadaju.

Zadarska županija ima relativno dobru pokrivenost knjižničnim uslugama narodne knjižnice. Uz Gradsku knjižnicu Zadar, kao županijsku matičnu ustanovu za narodne knjižnice, na njezinu području djeluju još četiri gradske (Gradska knjižnica Biograd na Moru, Gradska knjižnica Benkovac, Gradska knjižnica Pag, Knjižnica i čitaonica Obrovac), šest općinskih narodnih knjižnica (Knjižnica „Š. Š. Ivanov“ Kolan, Knjižnica i čitaonica Novigrad, Knjižnica i čitaonica (Gračac, Knjižnica Jurja Barakovića Ražanac, Hrvatska knjižnica i čitaonica Sali, Narodna knjižnica Kali). Najveću ulogu u osiguranju široke rasprostranjenosti knjižničnih usluga imaju pokretne knjižnice. U 2023. godini pokretne knjižnice posjećivale su ukupno 69 županijskih naselja, odnosno 24 jedinice lokalne samouprave (dalje općine/grada), od kojih njih 19 nema narodnu knjižnicu, a u 5 općina/gradova pokretne su knjižnice nadopuna uslugama mjesne narodne knjižnice. U konačnici,

² Generacija Alpha obuhvaća ljude rođene između 2010. i 2025. godine, a generacija Z rođene od 1997. do 2010. godine.

³ Jedna zadarska srednja škola nema školsku knjižnicu.

od ukupno 34 općine/grada u Zadarskoj županiji, svega su njih 3 koje nemaju nikakav oblik profesionalne knjižnične usluge narodne knjižnice na svom području.

Od navedenih narodnih knjižnica u trenutku provođenja istraživanja nijedna knjižnica nije imala izdvojen Odjel za mlade, a usluge za mlade ostvarivale su se uglavnom u sklopu Odjela za djecu. Tijekom planiranja usluga budućeg Odjela za mlade u Gradskoj knjižnici Zadar promišljalo se o mogućnostima suradnje s gradskim školama i srednjoškolskim knjižnicama. Tu se javilo pitanje koriste li se mladi u Zadarskoj županiji češće uslugama školske ili narodne knjižnice i kojim se uslugama najčešće koriste. Odgovori su se potražili provedbom istraživanja čije rezultate predstavljamo u nastavku.

2. Istraživanje „Srednjoškolci i knjižnica“

Istraživanje pod nazivom „Srednjoškolci i knjižnica“ provedeno je u svibnju 2023. godine. Polazna pretpostavka istraživanja bila je da se jedan broj ispitanika koristi samo školskom knjižnicom ili samo narodnom knjižnicom, a manji broj koristi i jednu i drugu vrstu knjižnica. Cilj istraživanja bio je utvrditi mogućnosti suradnje narodnih i srednjoškolskih knjižnica u Zadarskoj županiji s namjerom poboljšanja knjižničnih usluga za mlade. S tom svrhom postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. U kojoj se mjeri srednjoškolci koriste knjižnicama koje su im na raspolaganju?
2. Koriste li se srednjoškolci češće narodnom ili školskom knjižnicom?
3. Kojim se knjižničnim uslugama srednjoškolci najčešće koriste?

2.1. Metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno metodom anketiranja. Na temelju istraživačkih pitanja osmišljen je *online* anketni upitnik prilagođen anonimnom ispunjavanju putem pametnih telefona. Polazeći od navedene pretpostavke istraživačice su nastojale prikupiti odgovore na istraživačka pitanja temeljem upitnika kojim su željele ispitati navike učenika, pripadnika svake navedene kategorije. Anketni upitnik sastavljen je od triju dijelova,⁴ međutim za potrebe ovog rada analizirana su samo dva njegova dijela koja su vezana za djelokrug školskih i narodnih knjižnica. Prvi dio upitnika sadržavao je ista pitanja za sve, dok je druga skupina pitanja prilagođena

⁴ Treći dio upitnika bavio se pitanjima vezanima za Odjel za mlade koji se u Gradskoj knjižnici Zadar trebao otvoriti neposredno nakon provedbe istraživanja. Istraživače je zanimalo jesu li mladi upoznati s tim da se otvara Odjel za mlade i što očekuju, odnosno misle da bi im taj odjel trebao omogućiti i ponuditi.

spomenutim kategorijama ispitanika. Broj postavljenih pitanja varirao je ovisno o kategoriji ispitanika s obzirom na (ne)članstvo u knjižnici.

U prvom dijelu upitnika postavljeno je pet općih pitanja zatvorenog tipa. Opća pitanja služila su za prikupljanje podataka o strukturi ispitanika prema spolu, obrazovnom programu, mjestu školovanja, dostupnosti narodne knjižnice i učlanjenosti u knjižnice. Posljednje pitanje općeg dijela upitnika dijelilo je ispitanike prema članstvu u knjižnicama i usmjeravalo ih na drugi dio ankete.

U drugom dijelu ankete ispitanici su odgovarali na četiri pitanja. Pitanja su bila kombiniranog tipa s unaprijed ponuđenim odgovorima i mogućnošću samostalnog kreiranja odgovora. Tražili su se podaci: o učestalosti korištenja knjižnice, nastanku interesa za knjižnicu (tko ih je zainteresirao za korištenje knjižnice), najčešće korištenim uslugama i prijedlozima za poboljšanje knjižnice, školske ili narodne, ovisno o njihovoj članstvu. Ispitanicima koji su koristili obje knjižnice postavljena su ista pitanja za obje skupine (školske i narodne knjižnice), pa su oni odgovarali na ukupno sedam pitanja (jer se pitanje o nastanku interesa za korištenje knjižnice nije ponavljalo).

Najmanji broj pitanja postavljen je ispitanicima koji nisu članovi niti jedne knjižnice. S obzirom na to da rade u narodnoj knjižnici, ispitivače je zanimalo koristi li ta skupina usluge narodne knjižnice unatoč tome što nisu njezini članovi. Postavljeno im je zatvoreno pitanje s odgovorima DA ili NE. Ispitanicima koji su potvrdno odgovorili na to pitanje, postavljeno je pitanje koje knjižnične usluge koriste, a svim *nečlanovima* i pitanje koji sadržaji bi ih motivirali na učlanjenje. Ta dva pitanja bila su kombiniranog tipa gdje su ponuđeni unaprijed pripremljeni odgovori te odgovor „ostalo“ u kome je ispitanicima ostavljena mogućnost samostalnog kreiranja odgovora.

Anketiranje je provedeno od 8. do 15. svibnja 2023. godine putem *online* Googleova obrasca prilagođenog ispunjavanju uz pomoć pametnih telefona. Školama je elektroničkim putem poslan Poziv za suradnju u provedbi anketnog istraživanja Gradske knjižnice Zadar naslovljen na ravnatelje srednjih škola i razrednike 2. i 3. razreda. Slična je informacija o istraživanju i s molbom za suradnju u provedbi istraživanja dostavljena i na elektroničke adrese stručnih suradnika knjižničara. Uz molbu da učenike potaknu na ispunjavanje upitnika, u Pozivu je stajala poveznica putem koje su mogli pristupiti anketnom obrascu.

Odabrana populacija istraživanja bili su učenici srednjih škola u Zadarskoj županiji. U školskoj godini 2022./23. srednju školu u Zadarskoj županiji pohađalo je ukupno 6443 učenika. Odabrani sustavni uzorak činili su učenici 2. i 3. razreda jer se, u pogledu istraživačkih ciljeva, radi o skupini podjednake heterogenosti. K tomu, ta je skupina bila pogodna za proučavanje i u odnosu na njihove obveze, kao i poziciju (status) u školskoj zajednici jer su učenici, općenito uzevši, više na-

viknuti na školu koju pohađaju od učenika prvih razreda, koji su je tek počeli pohađati, ili maturanata, koji su na odlasku i u vrijeme provedbe istraživanja bili su zaokupljeni državnim maturom. Tako je anketni uzorak činio 3401 učenik, koliko ih je bilo ukupno u 2. i 3. razredima svih srednjih škola u Zadarskoj županiji. Tako velik uzorak odabran je zbog samog načina provedbe istraživanja (*online* anketno istraživanje) koji je relativno lako provediv, kao i zbog pouzdanijih rezultata, odnosno reprezentativnosti istraživanja.

2.2. Rezultati i rasprava

Anketni upitnik ispunilo je 675 učenika, što je 20 % odabranog uzorka (učenika 2. i 3. razreda srednje škole) i 10 % svih srednjoškolaca u Zadarskoj županiji. Na odaziv ispitanika zasigurno su utjecali način provedbe istraživanja (putem vlastitih pametnih telefona ispitanika, tijekom nastave i na poticaj profesora) i kratki opseg anketnog upitnika. Iako je u istraživanju sudjelovao veliki broj mladih osoba, svi anketni upitnici, osim jednoga, dali su dosljedne i pouzdane odgovore, što je dodatan prigodan validnosti istraživanja.

U istraživanju su sudjelovale 433 učenice (64 %) i 242 učenika (36 %). Promatra li se ispitanike po vrstama obrazovnih programa koje pohađaju, najviše anketnih upitnika ispunili su učenici četverogodišnjih strukovnih škola (342 ili 51 %), potom slijede gimnazijalci (221 ili 33%), pa učenici trogodišnjih strukovnih škola (112 ili 17 %). Odaziv je djelomično odraz ukupne brojnosti učenika, ali i drugih čimbenika, kao što su angažman same škole oko informiranja i poticanja učenika na sudjelovanje u istraživanju, suradljivost učenika, njihov pojedinačni interes za temu i slično.

Usporedimo li dosegnute obuhvate srednjoškolaca po mjesnom kriteriju (mjestu pohađanja škole), utvrđuje se visok odaziv istraživanju. U svim mjestima odazvalo se između 18 % i 57 % učenika 2. i 3. razreda srednjih škola, osim u gradu Pagu, u kojem ih je sudjelovalo 5 %. Najviši je obuhvat u sredinama s manjim brojem učenika (Gračac, Obrovac), ali visok odaziv istraživanju bio je i kod zadarskih srednjoškolaca (19%). Budući da se najviše srednjih škola nalazi u Zadru, u kojem školu pohađa 87 % svih srednjoškolaca, najviše je ispitanika, njih 554 ili 82 %, upravo iz zadarskih srednjih škola. Za ovo istraživanje nije bilo presudno imati jednake omjere sudionika u svim sredinama i obrazovnim programima jer se tražio generalni uvid u učeničke navike, razmišljanja i stavove o knjižnicama.

Općeniti je stav u knjižničarskoj zajednici da je dostupnost narodne knjižnice tijekom odrastanja važan čimbenik u stvaranju navike korištenja knjižnicom u budućnosti, neovisno kojom – školskom, narodnom, visokoškolskom ili nekom drugom, što rezultati ovog istraživanja i potvrđuju. Utvrđeno je da 422 ili 63 % ispitanih srednjoškolaca ima narodnu knjižnicu u mjestu stanovanja, a njih 116

ili 17 % nema. Među onima koji imaju narodnu knjižnicu u svom mjestu, 357 ili 85 % ih je u nju učlanjeno, dok je među ispitanicima iz sredina bez knjižnice u narodnu knjižnicu učlanjeno njih 74 ili 64 %. Istovremeno, rezultati istraživanja potvrđuju i važnu ulogu bibliobusa u razvijanju korisničkih navika. U mjestima koja nemaju narodnu knjižnicu, ali ih posjećuje bibliobus, učlanjeno je 107 ili 78 % ispitanika. Nešto je viši postotak učlanjenosti kod ispitanika koji u svojoj sredini imaju narodnu knjižnicu naspram onih u kojima su isključivo dostupni bibliobusi. To je očekivan rezultat s obzirom na međusobne razlike u djelovanju bibliobusa i mjesne narodne knjižnice (primjerice radno vrijeme, veličina prostora, veličina fonda, raznovrsnost i učestalost programa i sl.), a dodatno potvrđuje usku poveznicu između dostupnosti knjižničnih usluga i navike korištenja njima.

Osim općenitih podataka o članstvu u knjižnicama, ispitivače je zanimalo kojom se vrstom knjižnica ispitanici srednjoškolci koriste češće – školskom ili narodnom. Među ispitanicima nečlanova knjižnica bilo je 137 (20 %) i 538 (80 %) članova, dakle, ukupno je bilo 675 ispitanika.

Tablica 1. Članstvo ispitanika prema vrsti knjižnice

Ispitanici – članstvo prema vrsti knjižnice		538	80 %
Članovi samo narodne knjižnice		113	17 %
Članovi narodne i školske knjižnice		217	32 %
Članovi samo školske knjižnice		208	31 %
	Članovi narodne knjižnice - ukupno	330	49 %
	Članovi školske knjižnice - ukupno	425	63 %

Gledamo li po vrsti knjižnica, veći broj ispitanika učlanjen je u školske knjižnice (63 %) nego u narodne knjižnice (49 %). Taj je rezultat očekivan, s obzirom na to da je školska knjižnica učenicima lakše dostupna jer se nalazi u njihovoj školskoj zgradi, besplatna je za korištenje i dostupna za vrijeme boravka u školi te fondom prilagođena njihovim obrazovnim potrebama. Unatoč navedenim pogodnostima, visok udio od 37 % srednjoškolaca ispitanika navodi da nisu njezini članovi.⁵ Mnogi ispitanici članovi su obiju knjižnica (32 %), što otvara mogućnost knjižnicama da razmotre zajedničke inicijative i programe koji bi dodatno unaprijedili usluge i zadovoljstvo korisnika.

⁵ Rezultat se razlikuje od podatka iz knjižnične statistike, dostupnog na *Portal*u matične djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj (Portal, s. a.), prema kojoj svega 15,5 % srednjoškolaca nisu aktivni korisnici (članovi) školske knjižnice. Jedno od mogućih objašnjenja za tu razliku mogu biti neprecizne evidencije o broju korisnika, koje se naročito mogu potkrasti kod knjižnica koje se u poslovanju ne koriste računalnim knjižničnim sustavom ili zbog prakse dijela knjižnica da sve svoje učenike upisuju u školsku knjižnicu, neovisno o tome koriste li se oni njome ili ne. Knjižnična statistika za 2023. godinu nalazi se u tablici Statistički podaci i pokazatelji uspješnosti školskih knjižnica za 2023. godinu.

Na pitanje o tome tko je najviše utjecao na to da se učlane, ispitanici su mogli odabrati više ponuđenih odgovora ili dodati svoj odgovor. Ispitanici su najčešće odabrali odgovor „Nitko, idem samo jer moram posuditi lektiru“ (258 ili 48 %), a potom slijede utjecaji roditelja/obitelji (168 ili 31 %) te učitelja u osnovnoj školi (96 ili 18 %) i prijatelja (89 ili 17 %). Prema percepciji ispitanika, utjecaj knjižničara u osnovnim školama smatra se značajnijim (54 ili 10 %) u usporedbi s utjecajem knjižničara u narodnim knjižnicama (18 ili 3 %). Ipak rezultati pokazuju mali utjecaj i jednih i drugih knjižničara na motivaciju mladih, što naglašava potrebu za aktivnijim promocijama knjižničnih resursa i usluga. Među samostalno formuliranim odgovorima u kategoriji „Ostalo“, (ukupno 41 odgovor u svim kategorijama), različiti su odgovori („društvene mreže“, „nakon gledanja serijala filmova htjela sam pročitati knjige...“), a najbrojniji su oni u kojima ispitanici tvrde da su se sami zainteresirali jer vole čitati (19 ili 46 %).

Usporedbom učestalosti odgovora o motivaciji za učlanjenje u knjižnicu uočava se da je u prosjeku najveći utjecaj roditelja/obitelji na ispitanike korisnike narodne knjižnice (48 ili 43 %), a utjecaj školskih obveza („Nitko, idem samo jer moram posuditi lektiru“) na ispitanike korisnike školske knjižnice (121 ili 58 %). Na ispitanike koji se koriste objema vrstama knjižnica podjednako su utjecale školske obveze (96 ili 44 %) i roditelji (87 ili 40 %). Analiza rezultata pokazuje jaču podršku obitelji u korištenju narodnom knjižnicom u usporedbi sa školskom knjižnicom.

Tablica 2. Učestalost korištenja knjižnicom

	Članovi narodne knjižnice	Članovi školske knjižnice	Članovi narodne i školske knjižnice	
			Narodna knjižnica	Školska knjižnica
	ispitanici broj (%)	ispitanici broj (%)	ispitanici broj (%)	ispitanici broj (%)
Svaki dan	2 (2 %)	5 (2 %)	-	-
Jednom tjedno	4 (3 %)	5 (2 %)	7 (3 %)	5 (3 %)
Nekoliko puta u tjednu	2 (2 %)	10 (5 %)	4 (2 %)	6 (3 %)
Jednom mjesечно	32 (28 %)	74 (36 %)	64 (29 %)	64 (29 %)
Nekoliko puta u mjesecu	28 (25 %)	18 (9 %)	39 (18 %)	24 (11 %)
Vrlo rijetko	38 (34 %)	90 (43 %)	95 (44 %)	109 (50 %)
Ostalo	7 (6 %)	6 (3 %)	8 (4 %)	9 (4 %)
Ukupno	113 (100 %)	208 (100 %)	217 (100 %)	217 (100 %)

Na pitanje o učestalosti korištenja knjižnicom, najzastupljeniji odgovor u svim skupinama članova bio je „vrlo rijetko“, a zaokružilo ga je 34 % članova narodne knjižnice i 43 % članova školske knjižnice. Kod ispitanika upisanih u obje knjižnice taj udjel je i nešto veći – 44 % članova vrlo rijetko posjećuje narodne, a 50 % školske knjižnice. Sljedeći najčešći odgovor bio je „jednom mjesečno“, takvih je među ispitanim članovima među narodne knjižnice 28 %, školske knjižnice 36 % te među članovima obiju knjižnica 29 %. Nakon toga slijedi odgovor „nekoliko puta mjesečno“, koji je češće prisutan kod članova narodnih knjižnica (25 %), nego kod članova školskih knjižnica (9 %), a članovi obiju knjižnica nešto češće posjećuju narodnu (18 %), nego školsku knjižnicu (11 %). Ostali odgovori slabije su zastupljeni, svaki je zaokružilo manje od 6 % ispitanika. Iz odgovora proizlazi da pretežit broj ispitanika knjižnice koristi vrlo rijetko ili eventualno jednom mjesečno. Oni koji prakticiraju više mjesečnih posjeta knjižnicama („svaki dan“, „jednom tjedno“, „nekoliko puta tjedno“ i „nekoliko puta mjesečno“), a njih je 159 (24 %), učestalije posjećuju narodne knjižnice (86 ili 13 %), negoli školske knjižnice (68 ili 10 %). Rezultati o učestalijoj posjećenosti narodnih, nego školskih knjižnica podudaraju se s rezultatima istraživanja provedenog u Čakovcu (Mikić i Martinović, 2021).

Povežu li se rezultati o učestalosti dolaska s onima o poticaju interesa za korištenje knjižnicom, uočava se da su za većinu ispitanih učenika knjižnice tek pristupne stanice za posudbu lektire. Iako knjižnice, naročito narodne, pretendiraju biti mjestom „dnevnog boravka“ svojih korisnika, za korisničku skupinu srednjoškolaca one to nisu uspjele ostvariti, osim kod manjeg broja ispitanika, njih 50 (7 %), koji knjižnicu posjećuju „svaki dan“, „jednom tjedno“ ili „nekoliko puta tjedno“.

Središnja pitanja anketnog upitnika odnosila su se na knjižnične usluge. Htjelo se saznati kojim se knjižničnim uslugama mladi najviše koriste u školskoj, a kojima u narodnoj knjižnici i postoje li razlike s obzirom na vrstu knjižnice kojom se koriste (tablica 3). Prikupljeni podaci trebali su dati odgovore na drugo i treće istraživačko pitanje. Dodatno, ispitanici su zamoljeni da navedu prijedloge za poboljšanje knjižnica. Na temelju njihovih prijedloga željelo se dobiti uvid u to što im je u knjižnici važno kako bi se vidjelo koje usluge (ne) zadovoljavaju njihove interese i steklo bolji uvid u eventualne razlike u korištenju usluga školske i narodne knjižnice (tablica 4). Učenici su mogli označiti više ponuđenih odgovora i samostalno dopuniti usluge koje nisu navedene.

Tablica 3. Korištenje knjižničnim uslugama i aktivnostima prema vrsti knjižnice

Knjižnične usluge i aktivnosti	Narodne knjižnice (330 učenika)		Školske knjižnice (425 učenika)	
	Broj odgovora ispitanika	%	Broj odgovora ispitanika	%

Posuđujem lektiru	261	79 %	372	88 %
Posuđujem knjige po svom izboru (ne lektiru)	206	62 %	58	14 %
Posuđujem CD-e, DVD-e (glazbu, filmove...)	23	7 %	7	2 %
Pišem zadaću / učim	50	15 %	53	12 %
Koristim računala	34	10 %	46	11 %
Sudjelujem u programima (klub čitatelja, susreti s piscima, radionice itd.)	15	4 %	19	4 %
Razgovaram s knjižničarom/knjižničarkom	31	9 %	73	17 %
Družim se s prijateljima	55	17 %	66	16 %
Ostalo	13	4 %	17	4 %

Najkorištenija knjižnična usluga kod ispitanih srednjoškolaca – članova knjižnice jest posudba lektire, i to 79 % u narodnim knjižnicama i 88 % u školskim knjižnicama. Nakon posudbe lektire, 62 % srednjoškolaca u narodnim knjižnicama posuđuje knjige za čitanje u slobodno vrijeme, dok se istom tom uslugom u školskoj knjižnici koristi 14% srednjoškolaca. Taj podatak korespondira s temeljnim zadaćama koje narodne i školske knjižnice imaju u društvu pa shodno tomu i knjižničnim fondovima koje izgrađuju. Drugim riječima, rezultati potvrđuju razlike o kojima je bilo riječi u prethodnom poglavlju: školske knjižnice prvenstveno su potpora odgojno-obrazovnom procesu, dok narodne knjižnice stavljaju naglasak na osobni razvoj, uključujući razonodu i slobodno vrijeme pojedinca te njegove socijalne potrebe.

S obzirom na ambiciju knjižnica, posebice narodnih, da postanu „treći prostor“ u društvu, ispitanicima su namjerno ponuđeni odgovori koji uključuju aktivnu komunikaciju, koju takav prostor potiče. Nastojalo se provjeriti koliko ispitanici koriste knjižnicu kao mjesto za međusobna druženja i razgovore. Istraživanje pokazuje da se mladi, u kontekstu svojih socijalnih potreba, podjednako (ne)koriste narodnim i školskim knjižnicama. Tako, za druženje s prijateljima 17 % ispitanika koristi se narodnim, a 16 % školskim knjižnicama; radi razgovora s knjižničarima veći broj ispitanika dolazi u školsku knjižnicu (17 %) nego u narodnu (9 %), a 4 % sudjeluje ih u programima koje priređuju narodne i školske knjižnice. Dobiveni rezultati podudaraju se s rezultatima istraživanja provedenog sa srednjoškolcima u Čakovcu 2021. godine koje je također pokazalo da knjižnice mladim ispitanicima uglavnom nisu atraktivna mjesta za provođenje slobodnog vremena. Nizak postotak sudionika knjižničnih programa (čitateljski klubovi, susreti s piscima, radionice i dr.) nije iznenađujući jer odgovara iskustvu iz prakse, ali može poslužiti kao poticaj na razmišljanje o tome znači li to da programi nisu proizašli iz potreba korisnika, pa ih oni ne prepoznaju kao njima korisne ili su u

pitanju neki drugi razlozi, primjerice jesu li dovoljno i na vrijeme informirani o programima, odgovara li im vrijeme njihova održavanja i sl. Rezultat pokazuje nužnost provedbe dodatnih istraživanja o potrebama srednjoškolskih korisnika za tom vrstom programa kako bi se mogli oblikovati oni programi koji će, što je moguće više, odgovarati njihovim interesima i potrebama (usmjereni programi). Uz kontekst korisničkih potreba vezuju se rezultati prikazani u tablici 4. Od korisnika su se tražili prijedlozi za poboljšanje rada knjižnice. Uz ponuđene odgovore pružena im je mogućnost slobodnog oblikovanja odgovora.

Tablica 4. Prijedlozi srednjoškolaca za poboljšanje rada knjižnica

Članovi	Narodne knjižnice (330 učenika)		Školske knjižnice (425 učenika)	
Knjižnični sadržaji i usluge	Broj odgovora ispitanika	%	Broj odgovora ispitanika	%
Više primjeraka knjiga za lektiru	106	32 %	196	46 %
Veći izbor knjiga za čitanje u slobodno vrijeme (nisu lektira)	200	61 %	151	36 %
Veći prostor	93	28 %	156	37 %
Ljepše uređen prostor	78	24 %	118	28 %
Više računala	74	22 %	130	31 %
Pristupačnije knjižničare	31	9 %	29	7 %
Drugačije radno vrijeme	49	15 %	64	15 %
Više zanimljivih programa (predavanja, radionice i sl.)	110	33 %	96	23 %
Ostalo	15	5 %	16	4 %

Iz rezultata prijedloga prikazanih u tablici 4 proizlazi da je ispitanim učenicima posudba fonda najvažnija knjižnična usluga jer su najzastupljeniji prijedlozi koji se tiču fonda. Kod školskih knjižnica predlaže se više lektirnih primjeraka (46 %), a kod narodnih bolji izbor nelektirnih naslova (knjiga za čitanje u slobodno vrijeme) predlaže 61 % ispitanika. Veći i ljepši prostori te bolja računalna opremljenost učestaliji su prijedlozi za školske nego za narodne knjižnice, dok je obratna situacija s knjižničnim programima i pristupačnosti knjižničara. Jednak udio jednih i drugih članova, 15 %, smatra da bi knjižnica trebala imati drukčije radno vrijeme.

Mogućnost slobodno oblikovanog odgovora iskoristio je manji broj ispitanika, njih 4 %. Budući da se radi o pojedinačno oblikovanim odgovorima, razumljivo je da sadrže različite, često i oprečne stavove, što je posljedica njihovih individualnih razlika i iskustava. U njima su sublimirani svi karakteristični stavovi, od pozitivnih do negativnih, od nezainteresiranih do konstruktivnih, a često su izraženi na jednostavan i ležeran način. Iako se ispitanici rjeđe odlučuju za samostalno obli-

kovane odgovore jer to od njih zahtijeva određeni intelektualni napor, oni mogu biti značajna pomoć knjižničarima praktičarima u promišljanju knjižničnih sadržaja za mlade. Ističu se odgovori „Prostor za grupno učenje“, koji nudi prijedlog za ispunjenje konkretne potrebe, i „To je knjižnica, što bi drugo trebala imati nego knjige“, čija prostodušnost može knjižničare nasmijati, ali i vratiti temeljnim postavkama knjižnične djelatnosti.

Radi što boljeg razumijevanja mladih osoba i njihovih potreba s jednakom su pažnjom razmotreni i odgovori ispitanika koji nisu članovi narodne knjižnice. Nastojalo se doznati koriste li se svejedno narodnom knjižnicom i, ako se koriste, koje su im usluge potrebne. Također, nastojalo se saznati koji su razlozi zbog kojih se nisu učlanili te proniknuti u eventualne interese koje imaju, a ne znaju da ih u knjižnici mogu ostvariti. Značajan broj ispitanika, njih 20 %, nije učlanjeno ni u jednu knjižnicu. Međutim, istraživanjem je utvrđeno da se dio njih ipak koristi knjižnicom,¹⁰⁷ Među ispitanim učenicima koji nisu članovi knjižnice prednjače učenici četverogodišnjih strukovnih škola, što je očekivano s obzirom na to da te škole pohađa najveći broj učenika. Također, potvrđeno je očekivanje da najmanji broj *nečlanova* pohađa gimnazije. Međutim, ako analiziramo zastupljenost *nečlanova* unutar svake vrste obrazovnog programa, rezultati su sljedeći: gimnazije (7 %), a potom slijede četverogodišnje strukovne škole (21 %), dok je najviši udio neučlanjenih ispitanika u trogodišnjim strukovnim školama (45 %). Ti podaci pokazuju da obrazovni programi, s osobnim ambicijama učenika za daljnjim akademskim obrazovanjem, utječu na njihovu učlanjenost u knjižnice.

Iako je istraživanje prvenstveno bilo usmjereno na analizu korištenja narodnim i školskim knjižnicama, autore su, polazeći s pozicije narodnih knjižničara, zanimali razlozi zbog kojih neki učenici nisu članovi narodnih knjižnica te što bi ih moglo motivirati na članstvo, odnosno koji bi ih sadržaji i usluge mogli privući. Također su, oslanjajući se na vlastito praktično iskustvo, pretpostavili da se dio srednjoškolaca koristi uslugama narodnih knjižnica, unatoč tomu što nisu njihovi članovi.

Najčešći razlozi zbog kojih ispitanici navode da nisu članovi (narodne) knjižnice jesu „ne volim čitati“ (51 %), „sve što mi treba pronađem na internetu“ (41 %) i „jednostavno nemam naviku ići u knjižnicu“ (37 %). Promatraju li se navedeni odgovori u kontekstu odnosa učenika prema čitanju, kao prve poveznice s članstvom u knjižnici, tek polovica *nečlanova* jasno izražava stav da ne voli čitati i zato nije član knjižnice. Druga polovica ispitanika navodi sasvim druge razloge, od kojih neki, izravno ili neizravno, pokazuju pozitivan odnos prema čitanju, poput odgovora „iako volim čitati, ali knjige ne posuđujem u knjižnici“, „ionako mogu posuđivati na tuđu iskaznicu“. Neki odgovori sugeriraju da razlog *nečlanstva* leži u nedovoljnom poznavanju knjižničnih sadržaja („tamo nema ništa za mene“, „ne znam što bih posudio/posudila“), inertnosti učenika („jednostavno

nemam naviku ići u knjižnicu“, „moji prijatelji ne idu u knjižnicu“), lošijoj dostupnosti knjižnica („nema je u mjestu u kojem živim“, „skupa članarina“) ili lošem iskustvu („ne volim ići u knjižnicu zbog knjižničara“).

U tablici 5 prikazani su odgovori na pitanje o tome što bi ispitane srednjoškolce moglo motivirati za upis u narodnu knjižnicu. Ispitanici su mogli odabrati više ponuđenih odgovora i u kategoriji *Ostalo* dodati vlastiti prijedlog. Namjerno su im ponuđeni sadržaji koji se već nude u narodnim knjižnicama i zanimljivi su širokom krugu mladih članova.

Tablica 5. Sadržaji koji bi *nečlanove* motivirali na upis u narodnu knjižnicu

Učlanio/la bi se u narodnu knjižnicu kada bi... (137 učenika)	Broj odgovora ispitanika	%
...imala više knjiga o.... (učeniku je sugerirano da temu koja ga zanima navede u opciji pod <i>Ostalo</i>)	11	11 %
... se tamo mogla gledati utakmica	27	20 %
... se tamo mogao pogledati film	36	26 %
... imala PlayStation i najnovije igrice	27	20 %
... se organizirale radionice kreativnog pisanja ili klub čitatelja i sl.	9	7 %
... imala poseban prostor i odabrane knjige za srednjoškolce	30	22 %
... moga/la nevidljivo koristiti (bez razgovora s knjižničarima)	25	18 %
Ostalo (slobodno oblikovani odgovori)	28	20 %

Iz odgovora proizlazi da bi se najveći broj *nečlanova* odlučio na upis u knjižnicu „kada bi se tamo mogao pogledati film“ (26 %), dok su im visoko motivirajući i drugi zabavni sadržaji poput „kada bi imala PlayStation i najnovije igrice“ te „kada bi se tamo mogla gledati utakmica“ (oba s 20 %). Interes za bogatijim fondom knjiga gotovo je upola slabiji jer je svega 11 % ispitanika označilo odgovor „imala više knjiga o....“, u kojem su mogli navesti područje svog interesa. Najmanji interes postoji za knjižničnim programima koji uključuju aktivnosti čitanja i pismenog izražavanja, a bili su ponuđeni odgovorom „kada bi se organizirale radionice kreativnog pisanja ili klub čitatelja i sl.“ (7 %).

Istraživače je zanimalo u kojoj bi mjeri ispitanike motivirao drukčiji pristup pružanju knjižničnih usluga. Tako je „poseban prostor i odabrane knjige za srednjoškolce“ s 22 % odgovora na drugom mjestu motivirajućih čimbenika za upis u knjižnicu, a približno je sličan udio i onih ispitanika koji bi se knjižnicom koristili „bez razgovora s knjižničarima“, 18 %. Oba rezultata odraz su općenite potrebe mladih ljudi za odvajanjem od dviju dobnih skupina između kojih se nalaze, djece i odraslih, te zaštite svoga unutarnjeg svijeta izbjegavanjem interakcije s knjiž-

ničarima, slobodnim istraživanjem tema za koje su zainteresirani (bez kontrole knjižničara) i sl.

Ispitani *nečlanovi* narodnom se knjižnicom uglavnom ni ne koriste, takvih je 107 ili 78 %. Preostalih 30 ili 22 % ispitanika koristi se narodnom knjižnicom. Ispitivače je zanimalo kojim se knjižničnim sadržajima najčešće koriste ti učenici, a rezultati upita prikazani su u tablici 6.

Tablica 6. Korištenje knjižničnim uslugama i aktivnostima – *nečlanovi* narodne knjižnice

Knjižnični sadržaji i aktivnosti (30 učenika)	Broj odgovora	%
Sudjelujem u programima (radionice, predavanja i sl.)	1	3 %
Posuđujem lektiru na tuđu iskaznicu (maminu, bratovu, prijateljevu...)	10	33 %
Posuđujem knjige po svom izboru (ne lektire) na tuđu iskaznicu	2	7 %
Koristim knjige u knjižnici (ne posuđujem ih za doma)	2	7 %
Pišem zadaću/učim	6	20 %
Družim se s prijateljima	8	27 %
Igram društvene igre s prijateljima	5	17 %
Ostalo	3	10 %

Učenici su mogli odabrati više ponuđenih odgovora i dodati svoje prijedloge. Najkorištenija je knjižnična usluga (kao i kod članova) posudba lektire na tuđu iskaznicu, a njome se koristi njih 33 %. Međutim, kod *nečlanova* uočava se znatno manja posudba knjiga po izboru (7 %) u odnosu na članove knjižnice (62 %).

Druženje s prijateljima (27 %) i pisanje zadaće/učenje (20 %) sljedeći su razlozi zbog kojih se *nečlanovi* koriste narodnom knjižnicom, vjerojatno stoga što im za korištenje tim uslugama članska iskaznica nije potrebna. Zanimljivo, korištenje tim uslugama slabije je zastupljeno kod članova (vidjeti tablicu 2) nego kod *nečlanova* knjižnice. I kod članova i kod *nečlanova* slab je odaziv na programe poput klubova čitatelja, susreta s piscima i slične aktivnosti, što pokazuje potrebu za ciljanim istraživanjem kako bi se utvrdili razlozi zbog kojih je to tako.

2.3. Zaključno o provedenom istraživanju

U Zadarskoj županiji svi srednjoškolci imaju mogućnost korištenja usluga narodne i školske knjižnice jer svaka sredina koja ima srednju školu također ima i lokalnu narodnu knjižnicu. To visoko dostupno okruženje doprinosi činjenici da se 84 % ispitanih srednjoškolaca koristi knjižnicom, bilo narodnom ili školskom, uključujući i one koji nisu formalno učlanjeni. Od ukupno 675 ispitanika, njih 538 su članovi jedne ili druge vrste knjižnica (80 % u odnosu na 20 % koji nisu članovi

ni jedne knjižnice). Među članovima, 217 ispitanika (32 %) učlanjeni su u jednu i drugu vrstu knjižnica, što potvrđuje polaznu pretpostavku da se jedan broj ispitanika koristi samo školskom knjižnicom ili samo narodnom knjižnicom, a manji broj koristi i jednu i drugu vrstu knjižnica.

Veći broj ispitanika učlanjen je u školske knjižnice (63 %) nego u narodne (49 %), što je očekivano zbog lakše dostupnosti same knjižnice i fonda usmjerenog na konkretne obrazovne potrebe. Iako 37 % ispitanih srednjoškolaca nisu članovi školske knjižnice, 32 % ispitanika članovi su obje knjižnice, što otvara mogućnost za zajedničke inicijative i unaprjeđenje usluga. Međutim, iako je postotak članova i korisnika visok, rezultati pokazuju da većina ispitanika knjižnice posjećuje vrlo rijetko ili samo jednom mjesečno. Manji broj ispitanih srednjoškolaca koristi usluge knjižnice više puta mjesečno, odnosno tjedno, a ti se učenici češće koriste narodnom knjižnicom.

Najčešće korištena usluga u obje vrste knjižnica jest posudba lektire i to 79 % u narodnim knjižnicama i 87 % u školskim knjižnicama. No, dok u narodnim knjižnicama 62 % srednjoškolaca posuđuje knjige za neformalno čitanje u slobodno vrijeme, u školskim knjižnicama to čini samo 14 % ispitanika. Te razlike odražavaju različite funkcije, pa prema tome i sastav knjižnog fonda tih knjižnica – školske knjižnice podržavaju obrazovni proces, dok narodne knjižnice naglašavaju osobni razvoj, slobodno vrijeme i socijalne potrebe. Iako to nije bilo u njegovu fokusu, kao jedno od ključnih saznanja ovog istraživanja jest da većini ispitanih srednjoškolaca knjižnica nije mjesto na kojem provode slobodno vrijeme. Knjižnice, osobito narodne, imaju ambiciju postati prostor u kojem se korisnici opuštaju i razvijaju društvene kontakte, no to nije slučaj s većinom ispitanih srednjoškolaca, koji se njima koriste isključivo za posudbu lektire. I dok knjižničari imaju navedene ambicije, mladi knjižnice i dalje povezuju uglavnom s knjigama. Istraživanjem je otkriveno da se 16 % svih ispitanih učenika uopće ne koristi knjižnicama. Mladi koji se koriste knjižnicama i zainteresirani su za njihove sadržaje, poboljšanje rada knjižnica vide u izgradnji i ponudi knjižnog fonda. Kod školskih knjižnica predlaže se više lektirnih primjeraka, a kod narodnih još i bolji izbor nelektirnih naslova za čitanje po vlastitom nahođenju. Kod samostalnih odgovora o tome tko ih je motivirao na učlanjenje u knjižnicu, najbrojniji su odgovori u kojima ispitanici srednjoškolci tvrde da su se sami zainteresirali jer vole čitati. Nameće se pitanje propuštaju li knjižničari u pokušaju privlačenja mladih korisnika staviti veći fokus upravo na knjigu? Jesu li se knjižničari postavili kao stručnjaci koji prate stvarne potrebe mladih u knjižnicama ili oni koji te sadržaje nude pretpostavljajući koje bi to interese mladi mogli imati? Na temelju tih pitanja moglo bi se provesti različita istraživanja, naprimjer, dublje istraživanje stavova i mišljenja mladih korisnika o knjižničnim uslugama kroz fokus-grupe ili na temelju intervjua usporediti ono što knjižničari misle da bi mladi voljeli sa stvarnim preferencijama mladih i slično.

3. Zaključak

Mladi su izazovna korisnička skupina i za narodne i za školske knjižnice. Odgovore na pitanja vezana za sadržaje za mlade knjižničari mogu pronaći jedino izravnom komunikacijom s mladima. Usto, kako je prikazano u uvodnom dijelu rada, knjižnični standardi, smjernice i drugi stručni dokumenti usmjeravaju narodne i školske knjižnice na suradnju.

Mogućnosti suradnje, na temelju dobivenih rezultata provedenog istraživanja, autorice vide u razmjeni fondova narodnih i školskih knjižnica jer je najviše ispitanika izrazilo želju za „više primjeraka lektire“ i „većim izborom knjiga za čitanje u slobodno vrijeme“. Suradnja knjižnica poželjna je i na području istraživanja i oblikovanja knjižničnih programa kako bi oni bili usmjereni na stvarne korisničke interese i potrebe, zatim na zajedničko promicanje knjižnica kao destinacija za slobodno vrijeme mladih i dr.

Interesi mladih promjenjivi su, a knjižnice bi trebale pratiti dinamiku tih promjena i kontinuirano im se prilagođavati. Analiza njihova korisničkog ponašanja može pridonijeti boljem razumijevanju potreba i usmjerenom razvoju knjižničnih usluga za srednjoškolce te unaprjeđenju suradnje između narodnih i školskih knjižnica. Kroz suradničke programe knjižnice mogu svoje resurse u fondu, prostoru, osoblju i dr. međusobno nadopunjavati i bolje ih „društveno kapitalizirati“. Za očekivati je da će se slična istraživanja provoditi i u drugim hrvatskim županijama.

LITERATURA

- Fištrek, I. (2018). Kroz knjižnicu do mature: petogodišnjica projekta za srednjoškolce. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 61, 2: 419–436. <https://doi.org/10.30754/vbh.61.2.701>
- IFLA School Library Manifesto* (2021). [citirano: 2025–01–10]. Dostupno na: <https://repository.ifla.org/server/api/core/bitstreams/1079984f-500e-4d8e-92ab-b5ef0815e6ff/content>
- UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice* (2022). [citirano: 2024–12–10]. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/drustvena/di/catalog/view/37/8/365>
- IFLA-UNESCO Public Library Manifesto* (2022). [citirano: 2025–01–10]. Dostupno na: <https://repository.ifla.org/server/api/core/bitstreams/d414c76e-17ef-4581-9c0f-cc6e250a2743/content>
- IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice* (2011). K. C. Koontz i B. Gubbin (ur.). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- IFLA-ine smjernice za školske knjižnice* (2016). sastavio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za školske knjižnice ; B. Schultz-Jones i D. Oberg (ur.) uz doprinos Upravnog odbora Međunarodne udruge školskih knjižničara. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo.

- Inman Berens, K. i R. Noorda (2023). *Gen Z and Millennials: how they use public libraries and identify through media use*. American Library Association. [citirano: 2025-01-10]. Dostupno na: <https://www.ala.org/news/2019/12/new-ala-report-gen-z-millennials-are-visiting-library-prefer-print-books>
- Jha, A. (2020). *Understanding generation Alpha*. <https://doi.org/10.31219/osf.io/d2e8g>
- Kovačević, J. i Vrana, R. (2015). Pogled na knjižnične usluge iz perspektive korisnika. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 58, 1/2: 135–160. [citirano: 2025-01-10]. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/59>
- Kraljić, D. (2021). Knjižnični prostori, programi i usluge za srednjoškolce u gradu Čakovcu. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 64, 2: 301–324. <https://doi.org/10.30754/vbh.64.2.896>
- Krpan, K. i Končić, I. (2019). Slobodnovremenske knjižnične aktivnosti za tinejdžere. *Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema* 23, 2: 20–39. [citirano: 2025-01-10]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/239586>
- Mikić, M. i I. Martinović (2021). Narodna knjižnica u odgovaranju na čitateljske potrebe i interese mladih srednjoškolske dobi. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 64, 2: 59–84. <https://doi.org/10.30754/vbh.64.2.895>
- Portal (s. a.). *Statistički podaci i pokazatelji uspješnosti školskih knjižnica za 2023. godinu* (2024). Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. [citirano: 2024-12-10]. Dostupno na: https://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2024/06/Podaci_skolske_2023.xlsx
- Smjernice za knjižnične usluge za mladež*. (2009). Prerađeno izd. Pat Muller i Ivan Chew (priređivači). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Stančić, D. (2009). Slobodno vrijeme korisnika školske knjižnice: izazov školskome knjižničaru. U: Šušnjić, B. (ur.). *Zbornik radova: školska knjižnica i slobodno vrijeme učenika; neposredno i posredno uključivanje knjižničara u školski kurikulum*, Zagreb, 7. – 10. travnja 2010. XXII. Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske. (str. 9–20). Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje. [citirano: 2025-01-16]. Dostupno na: <https://www.azoo.hr/app/uploads/uvezeno/datoteke/22-proljetna-skola-knjiznicara2010-1536867336.pdf>
- Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (2021). *Narodne novine* 103/21. [citirano: 2024-12-10]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html
- Standard za školske knjižnice (2023). *Narodne novine* 61/23. [citirano: 2024-12-10]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_06_61_1024.html
- UNESCO-ov manifest za školske knjižnice (2006). [citirano: 2024-12-10]. Dostupno na: <https://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2019/04/Unesco-ov-manifest-%C5%A0K.pdf>
- YALSA *Teen services competencies for library staff* (2017). [citirano: 2025-01-08]. Dostupno na: https://www.ala.org/sites/default/files/yalsa/content/YALSA_Teen-Competencies_web_Final.pdf

